

Голові Разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 17.051.065
Запорізького національного університету,
доктору філологічних наук, професору
Козловій Тетяні Олегівні

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата філологічних наук

Залужної Марини Володимирівни

**на дисертаційну роботу Добровольської Марини Борисівни
на тему «Засоби вираження імпліцитної оцінки в англійськомовному
художньому дискурсі: лінгвокогнітивний та прагматичний аспекти»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки, за спеціальністю 035 Філологія**

У колі питань, що неодмінно привертають увагу сучасних мовознавців, важливе місце посідає проблема лінгвальної об'єктивації категорії оцінки. Когнітивно-комунікативні засади оцінки неодноразово були у фокусі наукових розвідок, спрямованих на вивчення як «живої» вербальної діяльності, так і інтенційно вторинної художньої. Оцінка як мовна категорія являє собою складний для наукового опису феномен, що зумовлюється її онтологічною універсальністю та багатовимірністю.

Різновекторність наукового осягнення оцінки знайшла відбиття у параметрах категорії оцінки, котрим приділено увагу в мовознавчих студіях, серед яких: семантико-прагматичний аспект оцінки та її біокогнітивна сутність (Г. І. Приходько), оцінка як семантична та функціонально-семантична категорія (О. Л. Бессонова, О. М. Вольф, І. В. Онищенко), аксіологічні аспекти прагмалінгвістики та лінгвістики тексту (Т. А. Космеда, С. В. Дорда, М. Dynel, Р. Сар), дискурсивні параметри оцінки (І. А. Бехта, І. С. Шевченко, М. І. Степаненко, Л. В. Дейна, А. Fetzer), комунікативно-прагматичний та когнітивний аспект оцінних висловлень (Т. А. Крисанова, О. М. Островська), засоби вираження оцінки на матеріалі різних мов та у

текстах різних типів (Г. М. Кузенко, К. С. Серажим, А. І. Яновець, О. В. Малярчук, С. Ф. Алексенко, Л. О. Овсієнко).

У будь-якій мові оцінка вербалізується не тільки експліцитно, але й за допомогою широкого спектру імпліцитних засобів. У той час як експліцитні твердження прямо вербалізують позитивну чи негативну оцінку, імпліцитна оцінка є неочевидною і додає комунікації витонченості та додаткових вимірів. Вона потребує від адресата уваги до контексту та певних зусиль, спрямованих на адекватне декодування імплікованого. Імпліцитність як невід’ємна властивість мови є перспективним об’єктом лінгвістичного аналізу, оскільки її механізми по-новому розкриваються в рамках когнітивно-дискурсивної парадигми.

У сучасних лінгвістичних студіях предметом дослідницького пошуку переважно стають експліцитні засоби вираження оцінки. Водночас, питання, пов’язані з категорійним статусом, особливостями вираження та функціонування імпліцитної оцінки, досі залишались на периферії мовознавчих студій. Цей факт зумовив беззаперечну **новизну** наукової розвідки М. Б. Добровольської, що полягає у здійсненні комплексного дослідження феномена імпліцитної оцінки на матеріалі англійськомовного художнього дискурсу.

Об’єктом аналізу в рецензованій дисертації є імпліцитна оцінка в англійськомовному художньому дискурсі. Оскільки експресивний потенціал художнього дискурсу, його лінгвальна динамічність вимагають нових поглядів на засоби реалізації в ньому оцінки, перспективним виявляється його розгляд з аксіологічного ракурсу.

Отже, **актуальність** його дослідження у запропонованих дисертанткою лінгвокогнітивному та прагматичному вимірах не викликає сумніву. Вона зумовлена нагальною потребою сучасної лінгвістики в осучасненні підходів до аналізу мовних параметрів імпліцитної оцінки, а також відсутністю ґрунтовних наукових розвідок засобів актуалізації зазначеного типу оцінки в сучасному англійськомовному художньому дискурсі. До того ж,

фактологічна база зазначеного типу дискурсу є розмаїтою та постійно поповнюється новими творами, чим збагачує інструментарій засобів імпліцитного вираження оцінки та надає дедалі новіший матеріал для аналізу.

Відтак, М. Б. Добровольська ставить за **мету** розкрити у науковій розвідці специфіку засобів вираження імпліцитної оцінки в лінгвокогнітивній та прагматичній площинах на матеріалі англійськомовного художнього дискурсу. Чітко сформульовані завдання дослідження відбивають логіку наукового пошуку, проектується на структуру роботи та дозволяють дисертантці послідовно досягти поставленої мети.

Об'єктивність та достовірність результатів роботи базуються на потужному теоретико-методологічному підґрунті та комплексному підході до вирішення поставлених у науковій розвідці завдань.

Методологічну базу дисертації становлять сучасні лінгвістичні концепції та наукові студії в руслі різноманітних дослідницьких сфер (когнітивної та комунікативної лінгвістики, дискурсології, лінгвопрагматики, лінгвоаксіології), основні положення яких стали основою інтегрованого підходу до вивчення лінгвістично релевантних параметрів імпліцитної оцінки. Представлена у дисертаційній праці спроба дослідити особливості вираження оцінки в сучасному художньому дискурсі імпліцитними засобами реалізується через застосування запропонованої авторкою власної методики її комплексного аналізу. Об'єднувальним стрижнем методологічного апарату є тісна інтеграція лінгвокогнітивного та комунікативно-прагматичного підходів, яка визначає поліпарадигмальну методику аналізу імпліцитної оцінки, що, безсумнівно, є здобутком цієї наукової праці.

Виконання завдань дослідження стало можливим завдяки доцільному застосуванню дисертанткою цілої низки релевантних для даної розвідки **методів**, як-от, контекстуального, пресупозиційного, актомовленнєвого, когнітивного, конверсаційного, прагмасемантичного аналізу, методу експлікації імпліцитного смислу та дискурс-аналізу. Комбінування

зазначених методів дало змогу розкрити у повному обсязі специфіку добору, семантики та функціонування засобів вираження імпліцитної оцінки в англійськомовному художньому дискурсі; підтвердити багатовимірність та релевантність зазначеного типу оцінки.

З огляду на отримані результати, наукова праця М. Б. Добровольської має вагоме **теоретичне значення**, оскільки робить внесок у такі галузі мовознавчої науки як теорія лексикологія, семантика, прагматика, психолінгвістика, соціолінгвістика, комунікативна та когнітивна лінгвістика, стилістика, а також дискурсологія. Дисертаційне дослідження також становить значну **практичну цінність**, оскільки його матеріали можуть бути використані в процесі викладання курсів з комунікативної лінгвістики, методології лінгвістичних досліджень, лінгвістичної семантики, когнітивної лінгвістики та лінгвоконцептології, прагмалінгвістики й дискурсології, а також у науково-дослідницькій роботі студентів та аспірантів.

Оцінка змісту дисертації, повноти її основних положень і висновків. Однією з переваг роботи є її логічність і чітка структурованість. Структура дисертаційної праці відповідає змісту і вектору наукового пошуку, а також завданням, поставленим у дослідженні. У кожному з трьох розділів дисертантка висвітлює конкретні аспекти зазначеної наукової проблеми і досягає поставлених цілей.

Так, **перший розділ** «Теоретико-методологічні основи дослідження імпліцитної оцінки» (с. 21-67) присвячено встановленню категорійного статусу оцінки, уточненню поняття імпліцитності та імпліцитної оцінки, розмежуванню суміжних понять «імпліцитність», «імплікація», «імплікативність», «імплікатура». У розділі приділено увагу типології оцінки, виокремленню основних форм вираження імпліцитних смислів, огляду сучасних підходів до дефінування та аналізу дискурсу, а також опису джерел імпліцитної оцінки в художньому дискурсі. Теоретичні постулати, наведені у розділі, доводять методологічну доцільність обраного

дослідницею підходу. Логічним завершенням цього розділу стала розробка авторської методики дослідження ситуацій з імпліцитною оцінкою, що уможливила ґрунтовне та різнопланове вивчення явища імпліцитної оцінки в дискурсі. М. Б. Добровольська продемонструвала при розробці розділу високий рівень філологічної підготовки, наукову ерудицію та оригінальність мислення.

У **другому розділі** «Лінгвокогнітивний аспект дослідження імпліцитної оцінки в англійськомовному художньому дискурсі» (с. 68-114) надано мовні підтвердження теоретичних положень роботи, схарактеризовано роль оцінки у когніції, виявлено роль контексту висловлювання у процесі актуалізації імпліцитної оцінки, в якому інтерпретація оцінних значень може варіюватись від мікроконтексту до макроконтексту та пресупозиційних знань адресанта та адресата. Особливу цінність даного розділу становить представлений уперше поділ ситуацій оцінки за ступенем імпліцитності, зазначено критерії їх виокремлення. Здійснено детальний аналіз ситуацій оцінки з різним ступенем імпліцитності (низьким, середнім, високим) на розлогодному ілюстративному матеріалі. Досліджено вербальні та невербальні засоби вираження імпліцитної оцінки та особливості її формування в художньому дискурсі.

Третій розділ «Прагматичний аспект дослідження імпліцитної оцінки в англійськомовному художньому дискурсі» (с. 115-161) містить детальний розгляд функційно-прагматичного навантаження засобів вираження імпліцитної оцінки в англійськомовному художньому дискурсі. Зокрема, у розділі розкрито роль мовленнєвих актів у формуванні імпліцитної оцінки. Здобутком цього розділу є детальний розгляд комунікативних стратегій (кооперативної, конфронтаційної та маніпулятивної) і відповідних їм тактик реалізації імпліцитної оцінки в художньому дискурсі з оперттям на репрезентативний фактичний матеріал. У розділі також деталізовано явище прагматичного транспонування, тобто накладання декількох іллокуцій у межах одного мовленнєвого акту з метою здійснення бажаного мовленнєвого

впливу на співрозмовника, та його роль у творенні імпліцитних оцінних смислів.

В цілому, як свідчать висновки дисертаційного дослідження, його мету було успішно досягнуто, завдання роботи виконані. Запропонований у науковій розвідці автентичний підхід до виявлення та аналізу імпліцитної оцінки в художньому дискурсі, на нашу думку, відкриває широкі перспективи його екстраполявання на тексти інших типів дискурсу. Об'єктивність отриманих результатів та висновків роботи забезпечено чітко окресленою методологією дослідження, що являє собою комплекс прийомів і методів, з яких авторка сформувала покроковий алгоритм лінгвістичного аналізу імпліцитної оцінки. У роботі здійснено синтез лінгвокогнітивного та комунікативно-прагматичного підходів до аналізу мовного матеріалу, завдяки чому вивчення імпліцитної оцінки набуває багатовимірного характеру.

Достовірність результатів дослідження гарантується значним обсягом залученого **фактичного матеріалу**. Авторкою опрацьовано 39 художніх текстів англійськомовних письменників XX-XXI століття, в яких ідентифіковано 1285 фрагментів з імпліцитною оцінкою, які детально проаналізовано в роботі. Опрацювання такого обсягу фактичного матеріалу в кількох площинах уможливило вирішення поставлених дисертанткою завдань. Рецензована дисертація забезпечена надійною теоретичною та методологічною базою, солідним **бібліографічним апаратом** (302 позиція, значну частину використаних джерел складають іноземні наукові публікації).

Основні положення та результати наукового пошуку М. Б. Добровольської було достатньою мірою апробовано на вітчизняних та міжнародних наукових і науково-практичних конференціях, а також відбито у 14 одноосібних публікаціях авторки.

Кваліфікаційна наукова праця написана відповідним для робіт такого рівня науковим стилем; виклад наукових положень та висновків зроблено логічно, грамотно, послідовно.

У той же час слід відмітити, що, попри безсумнівну оригінальність та ґрунтовність авторського підходу до об'єкту дослідження, у роботі є певні контроверсійні положення, що потребують уточнення, у зв'язку з чим виникає низка **запитань**:

1. У першому розділі увага дисертантки зосереджена на розкритті теоретико-методологічних основ імпліцитної оцінки, розглянуто різноманітні дефініції поняття «оцінка», яка, зокрема, тлумачиться дослідниками як концепт (с. 21), категорія (с. 28, 30, 68), вид модальності (с. 22) або функціонально-семантичне поле (с. 27). У зв'язку з чим виникає питання, як корелюють ці визначення та до якого потрактування оцінки Ви схильаетесь.

2. У першому розділі (п. 1.4) дисертантка розкриває поняття дискурсу, багатоаспектність змісту та форм якого зумовила розмаїття його теоретичних дефініцій. У дослідженні увага зосереджена саме на художньому дискурсі, але, на нашу думку, в роботі недостатньо чітко прописано його характеристики. З огляду на це є необхідним пояснити, чим художній дискурс вирізняється серед інших типів дискурсу та чи може розроблена в науковій розвідці методика аналізу імпліцитної оцінки бути застосована також до інших його типів.

3. В дослідженні уперше виокремлено ситуацію оцінки із низьким, середнім та високим ступенем імпліцитності (розділ 2). У зв'язку з цим потребує уточнення, які саме чинники впливають на виявлення та правильну інтерпретацію оцінки в ситуації з високим ступенем імпліцитності, яка є найбільш складною для ідентифікування.

4. У третьому розділі дисертантка зазначає, що, незважаючи на існування різних типологій мовленнєвих актів, оцінку більшість учених відносить до експресивів (с. 119). Проте в ситуації з імпліцитною оцінкою простежується явище прагматичного транспонування, коли речення за своїми формальними ознаками є одиницею одного прагматичного типу, але у мовній реалізації набуває іллокутивної сили речення іншого типу. Тому постає питання, з чим саме пов'язано виникнення даного явища.

Юрій КАГАНОВ